

Марія ДЯКІВ,

orcid.org/0000-0003-3857-0466

кандидат мистецтвознавства,

доцент кафедри образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва та реставрації

Навчально-наукового Інституту мистецтв

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

(Івано-Франківськ, Україна) *mariia.dyakiv@pnu.edu.ua*

МЕТАФОРА ВІЙНИ ЯК ДОМІНАНТА ТВОРЧОСТІ ОРЕСТА КОСТІВА

Проблема звернення сучасних митців до використання військової тематики, як домінантного завдання творчості в умовах сьогодення зумовлена потребою формування мистецького ставлення, як чиннику впливу на світову громадкість. Як в минулому столітті так і в XXI столітті український народ страждає від агресії, проте навіть в таких умовах культурна складова спротиву регенерує зруйновані ворогом духовні орієнтири. Використано для переосмислення основних художніх ознак творчості Ореста Костіва методи критичного аналізу – індукцію та дедукцію, що дозволило логічно простежити від загального твердження до конкретного висунування гіпотез і навпаки в аналізі творів. Застосовано біографічний та історичний методи для встановлення взаємозв'язку між етапами творчості та культурно-історичними подіями.

У статті досліджено образну виразність творів Ореста Костіва присвячених військовій тематиці, їхню стилістичну та сюжетну складові. Розкрито художні особливості постмодерністичного живопису митця, завдяки чому з'ясовано концепцію образотворення композицій на військову тематику. Виявлено чинники впливу на формування авторської парадигми, як основи для протесту проти негативних історико-суспільних подій. Матеріали дослідження заповняють прогалини у мистецтвознавчій критиці образотворчого мистецтва західного регіону.

Автор статті в аспекті аналізу світоглядних пріоритетів Ореста Костіва визначають індивідуалізацію художніх прикмет, що обумовлено поглиблюють осмислення ним теми війни. Серед сучасних митців Івано-Франківщини на тлі розвитку постмодерністичних тенденцій, виокремлюється постать Ореста Костіва – художника, що за допомогою мистецтва здійснює звернення до пробудження духовності, викриваючи потворність глобалістичного світу. Постмодерністська інтерпретація сюжетів війни є новітнім явищем в українському мистецтві кінця XX – початку XXI ст.

Ключові слова: живопис, культура, війна, митець, Орест Костів.

Mariia DYAKIV,

orcid.org/0000-0003-3857-0466

Candidate of Art History,

Associate Professor at the Department of Decorative Applied Art Restoration

Scientific Research Institute of Arts of Precarpathian National University named by Vasyl Stefanyk

(Ivano-Frankivsk, Ukraine) *mariia.dyakiv@pnu.edu.ua*

THE METAPHOR OF WAR AS THE DOMINANT OF OREST KOSTIV'S CREATIVITY

The problem of turning modern artists to the use of military themes as the dominant task of creativity in today's conditions is determined by the need to form an artistic attitude as a factor of influence on the world public. Both in the last century and in the 21st century, the Ukrainian people suffer from aggression, but even in such conditions, the cultural component of resistance regenerates the spiritual landmarks destroyed by the enemy.

The methods of critical analysis – induction and deduction – were used to rethink the main artistic features of Orest Kostiv's work, which made it possible to logically trace from a general statement to a specific hypothesis and vice versa in the analysis of works. Biographical and historical methods are used to establish the relationship between the stages of creativity and cultural and historical events.

The article examines the figurative expressiveness of Orest Kostiv's works devoted to military themes, their stylistic and plot components. The artistic features of the artist's postmodernist painting are revealed, thanks to which the concept of depicting compositions on a military theme is clarified. The factors influencing the formation of the author's paradigm, as the basis for protesting against negative historical and social events, are revealed. The research materials will fill the gaps in art criticism of the visual arts of the Western region.

The author of the article in the aspect of the analysis of worldview priorities of Orest Kostiv determine the individualization of artistic signs, which conditionally deepens his understanding of the theme of war. Among the modern

artists of the Ivano-Frankivsk region, against the background of the development of postmodern trends, the figure of Orest Kostiv stands out – an artist who, with the help of art, appeals to the awakening of spirituality, exposing the ugliness of the globalist world. The postmodern interpretation of war scenes is the newest phenomenon in Ukrainian art of the late 20th and early 21st centuries.

Key words: painting, culture, war, artist, Orest Kostiv.

Постановка проблеми. В сучасному українському мистецтві відбуваються процеси формування та ідентифікації постмодерністичного бачення художніх образів митцями, що розпочинали свою творчість в період 80–90-х років ХХ ст. Культура європейського модернізму імплементувала запропоновані художниками нові способи візуалізації дійсності і вони стали основою для творення постмодерністичного мистецтва в тому числі на теренах Західної України. Зарубіжне мистецтво першої половини ХХ ст. розширило ареал поширення, проникло ідейними аспектами в традицію класики, розчленувало стилістичну основу на декілька напрямів, розвинуло принципи мистецтва-відчуттів та вражень тощо. Хвиля постмодерністичного мистецтва (як наслідок і продовження модернізму) захопила чимало митців, особливо якісно його відчували молоді художники, яким не довелося переформатовувати свою творчість зі старої системи у нову, а творити на чистій основі – вільно, без обмежень, кристалізуючи авторську філософію розуміння предметів та явищ.

В даному аспекті важливо розглянути творчість художника, чия мистецька індивідуальність виділяється на тлі масових сучасних арт-експериментів і є аналогією істинного постмодерністичного живопису. Творчість Ореста Костіва на етапах становлення означена впевненими діями в напрямку відображення проблем, подій, явищ навколишнього світу шляхом проникнення авторської думки у сутність речей, народження рефлексорних образів поза межами реальності, однак не відірваних від певної константи емоцій-вчинку-часу-персонажу.

Аналіз досліджень. Актуальною проблемою наукової критики є виявлення в українському мистецтві нових імен, творчість яких утворить платформу для подальших досліджень з метою аналізу стану сучасного образотворчого мистецтва загалом. В поле мистецтвознавчих зацікавлень потрапили процеси українського образотворчого мистецтва ХХ – початку ХХІ ст. дослідників Крюкової Г.А., Крюка О.О., Мостовщикова Д.О. (Крюкова, 2020: 3); у праці Ясенєва О.П. піднімається питання тенденцій розвитку образотворчого періоду в часи незалежності України (Ясенєва, 2021: 9); історичний вимір українського мис-

тецтва визначають Соловйова Ю.О. та Мкртічян О.А. (Соловйова, 2017: 6). Мистецтвознавчу оцінку творчості Ореста Костіва подає Нестор Дорошенко (Дорошенко, 1993: 7). Слід відмітити, що на сьогоднішній день немає ґрунтовних праць присвячених розгляду образотворчого мистецтва Калущини, звідки родом Орест Костів.

Мета статті полягає у розкритті етапів становлення творчості Ореста Костіва, як митця, що реалізує тему військової агресії в серії живописних творів, засуджуючи в такий спосіб ідеологію вождів радянського союзу.

Виклад основного матеріалу. Однією з перших хто звернув увагу на молодого художника була Ніна Велігодська, яка визнала його талант запросила до участі у виставці «Єдність» (присвяченій століттю еміграції українців до Канади) в Музеї українського мистецтва, яку організував клуб «Київське Динамо». Не було всесторонньо висвітлено творчі етапи становлення митця та не існує на сьогоднішній час ґрунтовного аналізу живопису автора у мистецтвознавчій літературі. Матеріали запропонованого дослідження містять інформацію, що зібрана у безпосередньому спілкуванні з митцем, за можливості почути, побачити та відчувати «енергію творчості», сформовану на засадах європейського мистецтва в культурному середовищі родини Костівих. Чинник виховання естетичних цінностей життя і мистецтва майбутнього художника, визначили позицію щодо негативних явищ у суспільстві і зумовили реагування на них відповідним чином – живописними творами.

Пізнання мистецтва відбувалось з раннього дитинства, завдяки батькові та матері художника – в чисельних розмовах про мистецтво; в перегляді мистецьких журналів «Проект», «Штука», «Технічна естетика», а також альбому творів «Пікассо»; у спілкуванні з відомими митцями, які були гостями родини. Буденне життя наповнювали істинно цікаві миті та події, і цьому сприяв батько, що розумів важливість «пробудження» таланту, адже саме в синові бачив продовження творчої династії та розумів важливість підтримки духу творчості для здійснення переходу від проб до впевнених кроків Ореста в мистецтві. Емоційними фрагментами виникають спогади Ореста про батька – екскурсія до Львівської картинної

галереї в 10 років (на літаку з Івано-Франківська), поїздка до Риги (1987 р.), підтримка при спробі вступу до львівського інституту (1989 р.), знайомство з відомим скульптором Анатолієм Фуженком (1991–1993 рр.) тощо. Тому творчий світогляд Ореста Костіва формувався на засадах елітарного, «справжнього» мистецтва, яке не створюється на догодження смаків пересічного глядача, а є тією формою пізнання іншої реальності, поза межами тривіального існування людини. Роздумуючи над філософією Ніцше та Шопенгауера, читаючи роман Булгакова «Майстер і Маргарита» виникло ірреальне непогодження з природним станом речей. Розпочатий постмодерністичний шлях в живописі демонструє артефакти авторської думки втіленої у модерністичних формах. «Плоть мистецтва» була «врятована від руйнівного забуття» та відроджена родиною Костівих в Калуші – містечку, де постмодерністична мистецька експансія не вирізнялась динамікою (Сидор-Гібелінда, 2010: 359).

Яскравий спомин залишила зустріч з Анатолієм Фуженком – відомим майстром скульптури, «в майстерні якого можна було зустріти таких видатних особистостей як В. Струс, Л. Биков, А. Горська» (Фуженко, 2017: 4). Орест Костів не тільки був гостем майстра, але й мав змогу вправлятися в ескізуванні у його майстерні, чути авторитетну думку щодо творів, і найважливіше, з того часу закарбувалась в пам'яті теза висловлена Анатолієм Фуженком «Оресте, я тебе прошу, не служи червоному фашизму». Одержані настанови «ожили» в серії творів присвячених темі війни, а перші ескізи були створені у 1987 році. Ще у юному віці Орест Костів емоційно сприйняв розповіді батьків про тоталітарний режим, про насилля з боку радянської влади, яке чинилось і чиниться по відношенню до українського народу – на певних етапах творчості виникають образи-рефлексії негативних явищ, персонажів, емоцій, які виділяються з поміж інших творів автора гострими, ріжучими формами, гіперконтрастними співвідношеннями відкритих кольорів. Переглядаючи чималу кількість творів художника на теми військової агресії, заглиблюємось у світ трансформації зла, переродження людиноподібних індивідів у механізовані потвори, що проявили своє істинне нутро – руйнівники світу. Саме так відчуває митець людську природу зла, його фантазія гіперболізує та відокремлює демонічну сутність від реалістичних людських образів, апелює до відрази у формах сконструйованих з деталей біомас, від початку непривабливих, тих що викликають відразу.

Виникнення такого ставлення Ореста Костіва до подачі сюжетів війни є цілком вмотивованим та представляє «самосвідомість культури на даному історичному етапі» (Алексієвець, 2020: 1). Брехня і лицемірство системи утвореної ідолами, втрачає свій вплив – свобода думки і дій ознаменують початок змін. І родина Костівих на теренах Івано-Франківщини одні з перших, хто через творчі ініціативи «протестує» проти політичного свавілля.

Ми можемо провести паралелі розвитку творчості Ореста Костіва та художників-модерністів, які в певний спосіб реагували на жахіття війни початку ХХ століття. Але з огляду на вибір підходів, стилістики і методів творення слід відзначити оригінальність художніх образів автора. В цьому аспекті є очевидною уявна трансформація об'єкту та предмету творчого процесу, що відбувається на рівні критичного мишлення та вільної реалізації в композиційну площину.

Цікавим є змістовне наповнення та вкладений підтекст в зображення – двоїстість розуміння виникає внаслідок складних формотворчих змін для утворення нової асоціації. Наростаюча сила емоційної напруги перетворюється в динаміку форми та кольору, що виражають живописне перевтілення – відхід від очевидної форми до екстраполяції спроектованих частин. Відображення сутності явища є необхідною умовою, за якої відбувається трансформація у творі «Привид» (1989 р.), саме так художник передає ідеологію марксизму – зібрана з часток голова розпорошується на всю площину композиції твору. З гостроверхих трикутоподібних форм постає чудовисько з великими палаючими очима, вона активно наступає і готова заповнити своєю біомасою все живе. Саме так перед глядачем постає «Привид», в сьогоденні цей образ викликає емоційне непогодження з тоталітаризмом тих часів, який і в наш час породжує нових ідолів означених самим Орестом Костівим як «вСлікіє московити – це історичний міф» (Kostiv, 2022: 8).

Митець залишається у своїй творчості вільним від конюктюри ринку, його прагнення радикально спрямовані на висвітлення «слідів ран» залишених українському народові і світу загалом радянським агресорам. Перехідний період – здобуття Україною в 1991 році незалежності – епічно представлений рядом робіт, що характеризують процеси боротьби митця з ненависною системою. В проміжку з 1990 по 1993 роки виконано твори, в яких ідентифікуються найсуттєвіші прояви зла, а саме людиноподібні істоти спотворені власними амбіціями, руйнівники середовища тіл і душ безневинних людей.

Деформація, як основний прийом трансформації виділяється у видозмінених формах, в яких частково збережена основа, але відкинута будь яка прикметність явища чи об'єкту. Автор знаходить свій варіант позачасового буття, зберігає за допомогою живописних перевтілень емоції та думки, створює модель середовища без суспільної фальші ідеологічних доктрин. Цим підтверджує своє право на творення образів негативних персонажів, яких через художні засоби критикує і викриває їхню темну натуру.

Поява все нових і нових творів на теми військової агресії свідчать про вплив на художника подій світового рівня, наприклад війни в Афганістані. Твір бентежить підсвідомість кривавими відтінками, що мимоволі з'єднуються із зеленими (позбавленими усякого життя) рештками тіл. Понівечені частини складені у своєрідний ребус-картинку, з якої вихоплюємо емоцію трагічності та жаху, переживаємо страшну апокаліптичну історію людства. Це крик землі, що вирвався та застиг у миті прозріння; це розрив плоті, як неминучого наслідку вибуху; це біль тисяч людей на планеті; це кінець початку – точки оновлення.

Роздуми про недосяжність гармонії змушують демонструвати процес умертвіння душ, що покинули біоформи – відбувається руйнація логічних зв'язків між тілами чоловіка і жінки, суспільства та особистості, природних законів та надуманих ідей. Виникає новий тип без особистісного створіння за схемою механізованого панциря-оболонки, під яким розвивається та шириться зло («Присвята винахіднику ядерної зброї» 1990 р., «Зона – Сталке – Гомо советікус» 1991 р., «Падіння ідолів» 1991 р., «Homo soveticus» 1991 р.).

Можна припустити, що саме в такий спосіб відбувається супротив, інтуїтивне відділення від омани навіяної поколінням людей – не погодження з примітивним розвитком однострою, в якому крокують мільйони. Зміна напрямку, не погодження, критика – інтуїтивне осягнення дійсності, через призму творчої індивідуальності Ореста Костіва.

Митець створив не просто художні образи в системі дослідження координат життя, а увібрав «темперамент своєї доби, відчуття історичних зрушень» (Бабуніч, 2015: 128). Прогресивне мишлення художника дозволило відділити добро від зла в символічній притаманній тільки йому манері – створює твір «Присвята винахіднику ядерної зброї» (1990 р.). В очевидних деформаціях портрету відчутний руйнівний вплив нищення живої матерії ядром. Замість обличчя маска, з поверхні якої стікає розплавлена біомаса. Жах-

ливе передбачення майбутнього – смерть. Винахід смертоносної зброї як незворотне прагнення до утопічного панування обраних. Криваве дійство яскраво-червоного тла огортає винахідника та в результаті знищує і його також.

Більшість творів на військову тематику, а їх близько п'яти десятків, Орест Костів малював змішаною технікою – акварель поєднував з кульковою синьою ручкою. За допомогою ручки на вже задалегідь розкладені кольорові форми наносив графічні елементи (контур, лінії, тональні штрихи). Таке поєднання різних за характеристиками матеріалами створило цікавий художній ефект – прозорі акварелі та лінійної динаміки. Живописна складова є домінантною над графічною, остання доповнює образну виразність форм, акцентує на деталях, але візуально не перевантажує композицію.

Фантазія митця проникає в сфери поза реального просторово-часового контенту, як особливого місця знаходження думок автора. Створена прикметна стилістична єдність між формою та кольором, співзвучність яких відбувається завдяки трансформації – підміні реальності новітніми значеннями комбінаторики людського тіла, епатажем кольорових співвідношень та безсистемного компонування. Прикметною є манера подачі – використання схожих між собою формотворчих принципів, що є візитівкою художника.

Усі твори митця на військову тематику позначені проблематикою агресивної руйнації людської природи, в результаті чого постає символічний антилюдський образ. В деяких композиціях антропоморфна цілісність розпадається, вивертаються на зовні «нутрощі», що своїми загостреними формами демонструють справжню сутність власника. Можна стверджувати, що таким чином митець поєднує реальність і парадоксальність в зображеннях, інтерпретує підсвідомий символічний образ антилюдини з усіма її негативними проявами. Митець крокує лабіринтами інтуїтивного сприйняття жорстокої дійсності, синтезуючи частини плоті в символічний образ «мутанта». Такий персонаж не потребує середовища, картинний простір довкола нього є своєрідною порожнечою – спустошенням усього суцього – існування поза часовим та географічним контекстом.

На деяких композиціях спостерігається використання архітектурних деталей (частин будівель), що взаємопов'язані з персонажами і ніби вплетені в загальну структуру тілобудови антилюдини. Накопичення маси призводить до гіперболізації персонажа, що сприймається в сукупності з частинами архітектурного простору.

Вигадані художником форми є результатом міркувань, проявом багатой фантазії, ідейним авторським принципом. У неосюрреалістичній манері антропоморфна фігура перетворена митцем на спрощену модель локальної форми – відбулося злиття голови, плечового поясу та торсу в єдину структуру, яка частково нагадує людську постать. Таке відчуття живого організму передбачає відхід від сприйняття чоловічого або жіночого начал, побудови нової реальності в межах безособистісної взаємодії між персонажами. Відхід від природи сутності речей провокує у творчості митця нові інтерпретації сюжетів на військову тематику. Орест Костів в межах часового розвитку подій означає наслідки війни, в якій переможці постають руйнаторами будови антропоморфного тіла (людського суспільства). Кульмінація перемоги у творі «Тріумф» (1992 р.) представлена нетипово з подвійним значенням сюжету. На відміну від класичних картин художників минулого, де тріумф урочиста подія, ушанування військової звитяги полководців, наш сучасник не пропонує ефемерне прикрашання результатів військової агресії. Автор подає іншу сторону бачення тріумфу – розчленоване на шматки тіло, яке зібране в нелогічну структуру, порушено анатомічну цілісність. У такий спосіб проводиться асоціація із зруйнованим суспільством, що помирає не тільки тілесною смертю, але позначене нищенням духовно-культурної сфери. Частина ока, вуха, ноги, черепа – це символічні складові нації, яку загарбали насаджуючи не властиву їй ідеологію. Художник цим твором розкриває перспективу майбутнього цього суспільства, яке не стане ніколи цілісним організмом, допоки не позбудеться впливу агресора.

Філософські міркування щодо війни, як прояву людської ненависті, гордині, заздрості відбуваються й у інших композиціях митця, де він транслює потік світоглядної рефлексії на проблему існування добра і зла. Такі твори він не атрибує, в них відсутня будь яка персоніфікація, а їх сприйняття відбувається в аспекті емоційного сплеску від побаченого. З цього можна дійти висновків, що явище війни провокує у митця різку критичну оцінку, він малоє експресивно, висловлюючись за допомогою кольору та антропоморфному символу, які піддає трансформації.

Висновки. У дослідженні виокремлено творчу постать Ореста Костіва, який один з перших, хто на теренах пострадянського простору розпочав відверто засуджувати політичну конструкцію тоталітарного режиму. Живопис митця становить зацікавлення з огляду на вибір теми та стильову подачу зображень. Запропоновані матеріали демонструють поширення культури постмодерністичного світобачення на Івано-Франківщині.

Орест Костів сучасний митець, який в діапазоні творчих пошуків звернувся до тем військової агресії ще на початку 1990-х років. Серія композицій цього періоду є актуальною в умовах сьогодення, адже ці твори виявляють справжнє нутро російської агресії не тільки по відношенню до української нації, але світу загалом. Художник своєю творчістю реагує на проблеми боротьби добра і зла у спосіб відтворення не привабливих форм зображень. Сюжети військової агресії стали лейтмотивом творчості Ореста Костіва, в них митцем виведена парадигма «антилюдини» у трансформаціях частин фігури. Образотворча стилістика створена на основі постмодерністичних перетворень сюрреалізму у сучасну візуалізацію підсвідомого ірреалістичного світосприйняття.

В аспекті аналізу світоглядних пріоритетів Ореста Костіва визначається індивідуалізацію художніх прикмет, що обумовлено поглиблюють осмислення ним теми війни. Вперше розглядаються твори на військову тематику Ореста Костіва у контексті сюжетно-композиційних та стилістичних особливостей. Актуальність даного дослідження полягає у долученні творчості митця, до всеукраїнської сучасної спільноти художників, що працюють в контексті мистецького спротиву проти військової агресії. Важливою складовою розглянутого процесу творення є образна система подачі автора, що проявилась в стилістичних особливостях та принципах подачі зображення, через концепцію, форму та колір. Художнє трактування військових подій другої половини ХХ ст. відбувається у правдивих візуалізаціях, чим Орест Костів захоплює глядача, надаючи можливість пізнати іншу сторону буття. В ході проведення дослідження було з'ясовано художні особливості частини творчого доробку митця, що дає підстави для продовження аналізу живопису автора.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексієвєць М. Постмодернізм і українська культура. 5. Електронний ресурс. https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&url=https://chtyvo.org.ua/authors/Aleksiiyevets_Mykola/Postmodernizm_i_ukrainska_kultura.pdf
2. Бабунич Ю. Модернізм і пошуки нових принципів форматворення в українському живописі кінця ХІХ – першої третини ХХ ст. Вісник Львівської національної академії мистецтв. Вип. 26., 2015. 128–141.

3. Крюкова Г.А., Крюк О.О., Мостовщикова Д.О. Витоки формування національного стилю в українському образотворчому мистецтві ХХ – початку ХХІ століття. *International scientific e-journal ЛОГОС. ONLINE.* № 8 (April, 2020) <http://eoi.citefactor.org/10.11232/2663-4139.08.11>
4. Сайт художньої галереї «Митець» Анатолій Фуженко (2017) Електронний ресурс. <http://mytets.com/2017/01/19/anatolij-fuzhenko/>
5. Сидор-Гібелінда О. Вчасно, влучно, лаконічно: Книга Віктора Сидоренко «візуальне мистецтво від авангардних зрушень до мистецьких спрямувань» (2008). *Сучасне мистецтво. Науковий збірник.* Київ: Фенікс, Випуск VII., 2010. 359–361.
6. Соловійова Ю. О., Мкртічян О. А. Українське мистецтво в історичному вимірі: навч.-метод. посіб; Харк. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди. Харків: Точка., 2017. 89 с.
7. Орест Костів. Живопис. Каталог. Вступне слово Нестор Дорошенко. Київ: Світло й тінь., 1993. 39 с.
8. Orest Kostiv допис у facebook на офіційній сторінці художника. Електронний ресурс. https://m.facebook.com/story.php?story_fbid=pfbid0gTqpue4CgQW2ozKi7ZJK58vSttoVDS0TBqjDYjwHQzwe53XQ3rxUqc6t4WDhRXikl&id=100013885508618
9. Ясенев О.П. Тенденції розвитку образотворчого мистецтва в часи незалежності України. *Культура і сучасність.* № 2., 2021. С. 170–174.

REFERENCES

1. Aleksiiievets M. Postmodernizm i ukrainska kultura [Postmodernism and Ukrainian culture]. 5. Elektronnyi resurs. https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&url=https://chtyvo.org.ua/authors/Aleksiiievets_Mykola/Postmodernizm_i_ukrainska_kultura.pdf [in Ukrainian].
2. Babunych Yu. Modernizm i poshuky novykh pryntsyviv formatvorennya v ukrainskomu zhyvopysi kintsia KhIKh – pershoi tretyny KhKh st. [Bulletin of the Lviv National Academy of Arts]. Vyp. 26., 2015. 128–141. [in Ukrainian].
3. Kriukova H.A., Kriuk O.O., Mostovshchikova D.O. (2020) Vytoky formuvannya natsionalnoho styliu v ukrainskomu obrazotvorchomu mystetstvi KhKh – pochatku KhKhI stolittia. [International scientific e-journal ЛОГОС. ONLINE.]. № 8 (April, 2020) <http://eoi.citefactor.org/10.11232/2663-4139.08.11> [in Ukrainian].
4. Sait khudozhnoi halerei «Mytets» Anatolii Fuzhenko (2017) [Anatoliy Fuzhenko Art Gallery website «Mytets»]. Elektronnyi resurs. <http://mytets.com/2017/01/19/anatolij-fuzhenko/> [in Ukrainian].
5. Sydor-Hibelynda O. Vchasno, vluchno, lakonichno: Knyha Viktora Sydorenko «vizualne mystetstvo vid avanhardnykh zrushen do mystetskykh spriamuvan» (2008). [Twisted art. Scientific collection]. Kyiv: Feniks, Vypusk VII., 2010. 359–361. [in Ukrainian].
6. Soloviova Yu. O., Mkrtychian O. A. Ukrainske mystetstvo v istorychnomu vymiri: navch.-metod. posib. [Hark. national ped. H.S. Skovoroda University]. Kharkiv: Tochka., 2017. 89. [in Ukrainian].
7. Orest Kostiv. Zhyvopys. Kataloh. Vstupne slovo Nestor Doroshenko. [Introduction by Nestor Doroshenko]. Kyiv: Svitlo y tin., 1993. 39. [in Ukrainian].
8. Orest Kostiv dopys u facebook na ofitsiinii storintsi khudozhnyka. [Orest Kostiv Facebook post on the artist's official page]. Elektronnyi resurs. https://m.facebook.com/story.php?story_fbid=pfbid0gTqpue4CgQW2ozKi7ZJK58vSttoVDS0TBqjDYjwHQzwe53XQ3rxUqc6t4WDhRXikl&id=100013885508618 [in Ukrainian].
9. Yaseniev O.P. Tendentsii rozvytku obrazotvorchoho mystetstva v chasy nezalezhnosti Ukrainy. [Culture and modernity]. № 2., 2021. S. 170–174. [in Ukrainian].